

ZKUŠENOSTI Z KŮROVCOVÉ KALAMITY V NP ŠUMAVA

Martin Klewar

Publikovanie skúseností lesníkov zo Štátnych lesov TANAPu v príspevku Ing. Jána Slivinského v čísle 10/2016 podnietilo diskusiu o aktívnej a pasívnej ochrane lesov pred kalamitným premnožením podkôrneho hmyzu v chránených územiach. Od našich kolegov z Českej republiky sa nám podarilo získať príspevok, hodnotiaci súčasný stav porastov v NP Šumava.

PRŮBĚH KALAMITY 1991–2011

Kůrovcová kalamita měla v NP Šumava dva hlavní vrcholy (1998 a 2010). Během první gradace došlo k invazi kůrovce ze sousedního Bavorska, kde pokusy z bezzásahovosti začaly záhy po větrné kalamitě roku 1984. Gradační ohniska v Bavorsku dosahovala velikosti jednotek hektarů, když se šíření přehouplo do Česka (rok 1991). Na Šumavských pláních rychlost gradace dále stoupá na několik desítek hektarů ročního přírůstu, načež se rozšiřuje zpět do Bavorska v jiné části státní hranice okolo vrcholu Luzný (1994). Souběžně po obou stranách hranice kalamita kulminuje okolo roku 1998. Celková výměra porostů podlehnulých kůrovci činí v této době na straně Česka 1 463 ha (Bavorsko 875 ha). Asanační holiny v důsledku povinného zásahu v navazujících porostech zahrnují dalších 977 ha

(Česko). V důsledku vyčerpání atraktivní niky v lokalitě bezzásahových zón gradace odeznívá a populace kůrovce se vrací k latentnímu stavu (s výjimkou jiné části NP – lokality Trojmezna, kde naopak dochází ke gradaci významně podpořené blokadou fyto-sanitárních opatření ze strany Hnutí Duha – rok 1998). V období od roku 1999 do 19. 1. 2007 dochází s výjimkou lokality Trojmezna k regresi populace, nevyskytují se významnější větrné polomy a jsou prováděna fyto-sanitární opatření. Po orkánu Kyrill dochází k rozhodnutí ministra životního prostředí o neprovedení asanace na části polomových ploch a zavedení tzv. barevného managementu, který do režimu bezzásahovosti přidává nové výměry lesa, dosud aktivně obhospodařované (část II. zón). Z celkového rozsahu větrných škod po orkánu Kyrill v NP Šumava (2 750 ha) bylo ponecháno bez jakékoliv asanace na 115 280 výratů na 480 ha smrkového lesa.

Mediálním prostorem v ČR ale v současnosti hýbají aktivity podporující rozšíření bezzásahovosti. Pokud k tomu dojde a budou převedeny nové plochy obsahující atraktivní niku do režimu bezzásahovosti, je jen otázkou času, kdy a kde si vítr a kůrovec najdou počátek nové kalamity. Lze očekávat, že budoucí kalamita proběhne v labilnějších ekosystémech (ty stabilnější už byly do režimu bezzásahovosti převedeny dříve) ještě razantněji.

K provedení tohoto ministerského rozhodnutí významně přispívá podpůrný dopis 15 akademiků pod vedením prof. Ing. M. Svobody Ph.D. (ČZU Praha), kteří tvrdí (duben 2007), že pro zdraví horských lesů je prospěšnější vyloučení jakékoliv asanace větrných škod. Rozvoj kůrovcové kalamity v následujících letech je enormní. V zásahových zónách se likvidují škody orkánu Kyrill (a vichřice Emmy – 1. 3. 2008) a gradující populace kůrovce, kterou podporuje a dále stimuluje vývoj v sousedních bezzásahových zónách. Ve všech územích, kde je vyloučena asanace polomového dříví, dochází k rozpadu lesa a úplnému využití atraktivní niky. Vrcholu dosahuje kalamita v roce 2010 a 2011, kdy v jednom roce usychá vinou kůrovce v rámci bezzásahových území v NP Šumava 261 220 stromů (rok 2010) a 340 700 stromů (2011) a v rámci zásahových území je vytěženo kůrovcové dříví o objemu 347 000 m³ (rok 2010) a 242 000 m³ (rok 2011). Hmotnost napačených stromů osciluje mezi 0,33–6,5 m³ se střední hodnotou 0,99 m³. Meziroční přírůstek kůrovcových souší vytváří místy souvislé plochy o velikosti přesahující sto hektarů (Trojmezna, Poledník). Správa NP při plánování počtu kontrolních a obranných zařízení proti kůrovci zjišťuje, že by k položení odpovídajícího počtu lapáků musela doporučit k těžbě celý 5 letý etát úmyslné těžby, nebo věnovat rozhodující část rozpočtu je-

Šumava (Trojmezna), bezzásahovost – buková smičina a horská smičina *Fageto-Piceetum*, *Piceetum montanum* – enkláva původního pralesa v náručí hospodářského lesa exponovaná nepřírozně vysoké denzitě populace *Ips typographus* L.

Šumava (Dlouhý hřbet), alternativa k bezzásahovosti – buková smrčina *Fageto-Piceetum*, les s kontrolovaným rozvojem kůrovce.

nom na nákup odchyťových zařízení. Situace je vyřešena bizarním způsobem tak, že rozsah kalamity v bezzásahových zónách není do tzv. kalamitního základu vůbec započítán, byť je jeho hlavním zdrojem. Rozsah kalamity je obrovský a ve velkém se přelévá i do sousedních porostů. Bylo zjištěno (ÚHÚL, 2011, 2012), že u všech sousedících vlastníků lesa se vyskytuje větší část kůrovcového dříví v porostech přiléhajících k NP (Lesnická práce, 9/2011). V samotných bezzásahových zónách NP Šumava dochází ke kulminaci (rok 2011) a postupné regresii, která je způsobená především stavem atraktivní niky, respektive vyčerpáním potravního zdroje.

SOUČASNÝ STAV

Současnou situaci charakterizuje atraktivní nika v bezzásahových územích, která je z 95 % vyčerpána, to co zůstalo, jsou enklávy o podílů jednotek procent, která dále usychají. V roce 2015 činil přírůstek souší v bezzásahových zó-

nách 10 430 stromů, těžba kůrovcového dříví v zásahových zónách 21 072 m³.

Celková průměrná zásoba porostů v NP Šumava oproti sousedním lesům významně poklesla, ačkoliv i tam řádily vichřice, hlodal kůrovec a navíc byla prováděna úmyslná těžba. Les v národním parku tak byl zatížen těžbou více než okolní hospodářské lesy. Navíc zde odumřelo nastojato v důsledku kůrovce více než 1,7 milionu stromů, které nejsou součástí těžebních výkazů.

Pokud zůstane v platnosti současný stav bezzásahových zón, můžeme hovořit o tom, že je kalamita zažehnána alespoň na dalších 40 let, po které potrvá, než současné mladé porosty dosáhnou prahu atraktivity pro svého hlavního parazita. Mediálním prostorem v ČR ale v současnosti hýbají aktivity podporující rozšíření bezzásahovosti. Pokud k tomu dojde a budou převedeny nové plochy obsahující atraktivní niku do režimu bezzásahovosti, je jen otázkou času, kdy a kde si vítr a kůrovec najdou počátek nové kalamity. Lze očekávat, že budoucí kalamita proběhne v labilněj-

ších ekosystémech (ty stabilnější už byly do režimu bezzásahovosti převedeny dříve) ještě razantněji.

NADĚJNÉ PERSPEKTIVY?

Biodiverzita ekosystému je v současnosti jediným měřítkem hodnocení kvality ochrany přírody. Tento názor zastává většina ochránců přírody (viz Andrej Sovinc, místopředseda IUCN, konference České národní parky, září 2016, ČZÚ Praha). Biodiverzita v procesu rozpadu lesa dočasně narůstá, a proto se vždy najde dostatek argumentů pro univerzální aplikaci režimu bezzásahovosti a obhajobu tzv. divočiny (botanické taxony, zoologické taxony apod.). Mortaltní parazit, jakým je i *Ips typographus* L., ale mohou měnit celý ekosystém nejen jako blahodárně působící resuscitace člověkem chybně změněné lesní krajiny, ale také jako člověkem stimulovaný stresor, který nepřírodným způsobem devastuje dochované fragmenty ekologické stability, jakými jsou například ojedinělé zbytky původních pralesů.

Jestli má dojít k nějaké změně v současném mainstreamu ochrany přírody, je potřeba vysvětlit široké veřejnosti, že přirozená rovnováha parazita a hostitele se může negativně vychýlit ve prospěch parazita. Je potřeba vysvětlit, že kýženou rovnováhu lze podpořit i aktivně a neinvazivně (díto stacionární i mobilní odchyťová zařízení, biologické insekticidy apod.)

Hlavním argumentem v takové složité diskusi by mohla být vlastnost zdravého lesa chránit zdravé životní prostředí člověka. Dospělý les má řadu schopností, o kterých se bohužel téměř nemluví. Les dokáže bránit zemi před nadměrným ohříváním, se kterým souvisí i nadměrný výpar. Transpirace lesů stimuluje tvorbu srážek. Dospělé jehličnaté lesy dokáží zachytit (intercepce) horizontální srážky, které nezachytí klasické srážkoměry a jejichž úhrn může na návětrných stranách činit 500–1 000 mm/rok. Zadržováním vody dochází k sycení pramenů potoků a řek. Vázáním vody v pletivech během růstu lesních porostů dochází k tvorbě tepelného výměníku regulujícího teplotní extrém. Tento efekt narůstá se zásobou živoucí dendromasy porostů a průměrný les v České republice (328 m³; 65 let) dokáže tuto klimatizační roli plnit 100 krát účinněji než jiný typ vegetace (travní porosty, keře, zemědělské plodiny, les ve fázi rozpadu).

Tradiční lesník je obvykle tichý člověk upřednostňující klid a ticho lesa. Neškodilo by ale, kdyby vystoupil z jeho stínu na světlo mediální pozornosti, protože zde se rozhoduje o budoucnosti jich obou.

Ing. Martin Klewar, ČAZV,
ÚHÚL, ochrana lesa
klewar.martin@seznam.cz